

Leervondsten uit Leuven-Havenstraat

S.L. Verspay-Frank

1. Inleiding

Bij een archeologische opgraving in Leuven is een klein aantal leren voorwerpen gevonden. Cuir Connu is door de Studiebureau Archeologie benaderd om dit materiaal te beoordelen door middel van een determinatie. In dit verslag worden de vondsten beschreven.

2. Context

De leervondsten zijn afkomstig uit de Havenstraat, een straat in Leuven. Tijdens de opgraving zijn verschillende sporen (waaronder een opgevlude rivierarm) uit de late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd onderzocht.

3. Materiaalbeschrijving

De 43 leerfragmenten zijn bekeken en zover mogelijk gedetermineerd. Dat houdt in dat de stukken zijn geïdentificeerd en dat hun kenmerk zijn beschreven, te weten:

- **Functie:** een beschrijving van het objecttype zoals schoen, beurs of messchede;
- **Onderdeel:** vb. voorblad, zool, pand van een beurs;
- **Type:** hierbij wordt gebruik gemaakt van de typologie zoals die is opgesteld door Marquita Volken¹, met eventuele aanvullingen door Olaf Goubitz²;
- **Datering:** hierbij wordt gebruik gemaakt van de typologie zoals die is opgesteld door Marquita Volken, met eventuele aanvullingen door Olaf Goubitz;
- **Aantal:** het aantal fragmenten en minimum aantal exemplaren in het geval van samengestelde voorwerpen;
- **Leersoort:** o.a. runder-, kalfs-, of geitenleer;
- **Afmetingen:** afgerond naar halve cm;
- **Eventuele versieringen:** de methode van versiering en de soort afbeelding;
- **Gebruikssporen:** slijtage, of aanpassingen aan het voorwerp.

Tenzij anders vermeld komen de afbeeldingen uit *Archaeological Footwear. Development of shoe patterns and styles from Prehistory till the 1600's* van M. Volken. Schoenen uit latere periodes zijn getekend door O. Goubitz.

Het leerbewerksafval

Bij onderzoek naar leerbewerksafval wordt onderscheid gemaakt tussen een aantal verschillende soorten afval: primair, secundair, tertiair³, restafval en lappersafval. Daarnaast kunnen ook de reparatiestukken aangetroffen worden. Door te kijken naar de aanwezigheid van de verschillende soorten afval is het vaak mogelijk om te achterhalen door wie deze snippers zijn geproduceerd, de schoenmaker of schoenlapper. In Bijlage 3 staan de soort en hoeveelheid aangetroffen leerbewerksafval, opgedeeld per periode.

- **Primair afval** zijn de randen van de huid. Deze fragmenten zijn duidelijk te herkennen doordat er nog restjes haar op kunnen zitten en onregelmatige, rafelige, randen hebben. Primair afval kan op twee manieren ontstaan; de leerlooier kan de huid netjes bijgewerkt hebben voordat hij de huid aan de schoenmaker overhandigde (dus afval van de leerlooier), of de schoenmaker heeft een niet-bijgewerkte huid gebruikt en zijn patronen direct vanaf de rand uitgesneden (dus afval van de schoenmaker).

¹ Volken, 2014.

² Goubitz, 2001.

³ Mould, 2003, 3245-3246.

- **Secundair afval** zijn fragmenten leer die (relatief) groot zijn en waarvan duidelijk te zien is dat zij ontstaan zijn tijdens het uitsnijden van het patroon van een schoen of ander leren voorwerp (daarmee is niet gezegd dat het uitgesneden schoenonderdeel te herkennen is).
- **Tertiair afval** zijn kleine tot zeer kleine fragmentjes leer die ontstaan zijn tijdens of nadat de schoen in elkaar gezet is. Hierbij kon het zijn dat de schoenonderdelen iets aangepast moest worden, waardoor er dunne reepjes leer weggesneden werden.
- **Restafval** zijn de versleten stukken schoen die vervangen moesten worden.
- **Lappersafval.** Schoenlappers werden door gildereglementen beperkt in het gebruik van leer voor hun reparaties. Voor het vervangen van de zolen mocht nieuw leer gebruikt worden, voor reparaties aan het bovenleer mocht alleen het leer van oude schoenen gebruikt worden.⁴ Om de stukken te kunnen gebruiken worden de oude schoenen door de lapper uit elkaar gehaald. Hierbij wordt het bovenleer langs de rand van de zool afgesneden. Wat overblijft zijn dunne randjes die met het stikselgaren nog aan de zool vast zitten. In de grond vergaat dit stikselgaren, waardoor er kleine stukjes versneden leer met stikselgaatjes en slijtagesporen overblijven.⁵
- **Reparatiestukken** zijn de stukken leer die gebruikt zijn om schoenen mee te repareren.

De vondsten

In totaal zijn 43 stuks leer verzameld. De fragmenten hadden geen vondstnummers, vandaar dat ervoor gekozen is om het Spoornummer met een X- ervoor als vondstnummer te gebruiken. Tenzij anders vermeld zijn alle stukken van runderleer gemaakt.

Schoenen

Het aangetroffen materiaal bestaat voornamelijk uit fragmenten van schoenen. Er zaten geen stukken tussen waarvan een schoentype bepaald konden worden.

Vnrs. X-121.001/002/008 horen bij elkaar en bestaan uit een buiten- en tussenzool en een reparatiestuk. De hak zit nog aan de buitenzool vast en is 4,5 cm hoog. Ook zijn er restanten van de binnenzool aanwezig. De linkerzool is heel breed en vierkant, symetrisch en met de handgenaaid. Wel zijn er ijzeren nagels aanwezig. De zoollengte is 28 cm, omgerekend een schoenmaat 42. De mannenschoen kan gedateerd worden tussen 1700 en 1850.

Vnrs. X-121.003/004/005 horen bij elkaar en bestaan uit een binnen- en tussenzool en een fragment van het bovenleer. De linkerschoen heeft een vierkante neus, wat typisch is voor de 17^e eeuw en indrukken van spandraden voor de drawstitchmethode (uit de 18^e eeuw). De schoen zal dus uit de overgangperiode komen, ca. 1675-1725. De tussenzool is bij de bal van de voet en bij de hiel kapot gesleten. Het bovenleer is fragmentarisch, maar wel is duidelijk dat de vleeszijde aan de buitenkant van de schoen gezeten heeft. Dit kan om twee redenen gedaan zijn. Men wilde een suède-effect creëren, of het bovenleer is dubbellaags geweest, waarbij de vleeszijdes van het leer tegen elkaar aan zaten. Beide fenomenen komen vaker voor in de 18e eeuw.

Vnrs. X-121.006/007 horen bij elkaar en bevatten de tussen- en buitenzool van een kinderschoentje. De tussenzool is compleet en is 18 cm lang en is omgerekend een schoenmaat 27. Het rechter-

⁴ Grew, 2001.

⁵ Volken & Volken 2013, 97.

schoentje heeft een ronde neus met indrukken van spandraden voor de drawstich-methode. Nog aanwezig is een klein hakje (2 laagjes leer). Apart opgenaaid is het stuk buitenzool, dit is geen reparatiestuk. Het schoentje kan gedateerd worden in de 18^e eeuw.

Daarnaast bevat het vondstnummer zeven middeleeuwse zolen.

Hiervan zijn er drie compleet: subnr. 009 is van een linkerschoen en is 25 cm lang (schoenmaat 38), subnr. 010 is van een linkerschoen en is 23,5 cm lang (schoenmaat 35), subnr. 011 is van een linkerschoen en is 29 cm lang (schoenmaat 44). Bij de overige vier zolen betreft het drie rechter- en één linkerschoen, de totale schoenlengte is niet vast te stellen. Verder bevat het materiaal nog één fragment van een tussenrand en twee reparatiestukken voor de zool die ook in de late Middeleeuwen gedateerd kunnen worden.

Uit de Nieuwe Tijd komen tien fragmenten: vier stukken schoenzool (één fragment van een binnenzool, de rest zijn stukken tussen- en buitenzool), vier fragmenten van voorbladen (waarvan bij één fragment de vleeszijde aan de buitenkant zit) en twee tussenranden.

Overige leervondsten

Vnr. X-107 bevat één fragment leerbewerksafval. Het betreft een stuk primair leerafval. Het leer is afkomstig van de rand van de huid en heeft een groot gat voor ophangen. Er lijkt een stuk bovenleer uit gesneden te zijn, gezien de rechte hoek.

Ook uit vnr. X-121 komen een klein aantal fragmenten leerbewerksafval. Het betreft vijf stukken lappersafval (twee stukken afgesneden zool met daarop reparatiestiksel) en drie fragmenten versneden bovenleer.

Verder bevat vnr. X-121 een stuk riem met een lengte van 15 cm. Het is gemaakt van stug, dik leer en zal onderdeel van paardentuig geweest zijn.

4. Literatuur

Bruijn, van, G., 2009: *Brabants Tuig*, Alphen aan de Maas.

Grew, F., M. de Neergaard, 2001: *Shoes and Pattens. Medieval finds from excavations in London*:2, Londen.

Goubitz, O., 2001: *Stepping through Time*, Zwolle.

Verspay-Frank, S.L., 2009: *Verskillende voeten. Onderzoek naar regionale variatie in schoentypen in Nederland*, Masterscriptie.

Volken, M., and S. Volken, 2013: 'Lederfunde und Schusterabfälle aus einer Kulturschicht vom Kristberg'. In *Mittelalterlicher Bergbau auf dem Kristberg im Montafon, Vorarlberg (Österreich)*, edited by Rüdiger Krause, 89–113. Frankfurter Archäologische Schriften 22. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Volken, M., 2014: *Archaeological footwear. Development of shoe patterns and styles from prehistory till the 1600's*, Zwolle.